

УДК 338.45:332.1(477)

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ
СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ*Дейнеко Л. В.*, д.е.н., проф., г.н.с.
<https://orcid.org/0000-0003-0540-5413>*Шелудько Е. І.*, к.е.н., с.н.с., с.н.с.
<https://orcid.org/0000-0002-4329-063X>*Завгородня М. Ю.*, к.е.н., с.н.с.
<https://orcid.org/0000-0001-9190-6403>

Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна

<https://doi.org/10.31073/foodresources2025-24-24>

Предмет. Удосконалення розвитку харчової промисловості як ключової галузі переробної промисловості та чинники підвищення її конкурентоспроможності на регіональному рівні. **Метою** є дослідження трансформаційних змін у розвитку харчової промисловості, яка відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості економіки регіонів в умовах війни. **Методи.** Використано методи аналізу та синтезу – для вивчення трансформаційних процесів в галузі та обґрунтування змін у регіональних пріоритетах її розвитку в умовах воєнних викликів; статистичні (табличний, рядів динаміки), групування – при систематизації та поєднанні індикаторів, що демонструють актуальні галузеві тренди для аналізу змін в розвитку харчової промисловості у регіонах; абстрактно-логічний – при уточненні регіональної спеціалізації на виробництві харчових продуктів, обґрунтованої завдяки виявленим якісним особливостям харчового виробництва. **Результати.** В статті розкриваються новітні зрушення в розвитку харчової промисловості України за регіонами на підставі проведеного статистичного аналізу та систематизації чинників регіонального розвитку, що впливають на діяльність харчових підприємств. Проаналізовано стан розвитку харчової промисловості в регіонах України та виокремлено особливості трансформації промислового виробництва в воєнний період. На основі статистичних спостережень і узагальнення аналітичної інформації проведено групування регіонів та виокремлено групи з різним ступенем стійкості до кризових явищ за рівнями розвитку харчової промисловості в регіонах. Виокремлено приклади регіонів з різними рівнями розвитку потенціалу харчової промисловості, обґрунтовано шляхи підвищення конкурентоспроможності за рахунок цифрової трансформації галузі. **Сфера застосування.** Результати дослідження можуть бути використані органами влади, місцевого самоврядування при удосконаленні підходів державної регіональної політики для вирішення питань відновлення територій України і модернізації бізнес-діяльності.

Ключові слова: харчова промисловість, відновлення промисловості, регіональний розвиток, цифровізація, воєнні виклики

REGIONAL ASPECTS OF MODERN DEVELOPMENT OF UKRAINE'S FOOD INDUSTRY

Liudmyla Deineko, D-r of Sc., Economics, Professor, Chief Researcher
<https://orcid.org/0000-0003-0540-5413>*Ella Sheludko*, PhD, Economics, Senior Researcher, Senior Research
<https://orcid.org/0000-0002-4329-063X>*Mariia Zavgorodnia*, PhD, Economics, Senior Research
<https://orcid.org/0000-0001-9190-6403>

Institute of Food Resources of the NAAS, Kyiv, Ukraine

Subject. Improving the development of the food industry as a key branch of the processing industry and factors for increasing its competitiveness at the regional level. **The aim** is to study transformational changes in the development of the food industry, which plays an important role in ensuring the stability of the regional economy in wartime conditions. The following **methods** were used: analysis and synthesis – to study transformational processes in the industry and justify changes in regional priorities for its development in wartime conditions; statistical, grouping – when systematizing and combining indicators that demonstrate current industry trends for analyzing changes in the development of the food industry in the regions; abstract-logical – when clarifying regional specialization in the production of food products, justified by the identified qualitative features of food production. **Results.** The article reveals the latest developments in the development of the food industry of Ukraine by region on the basis of the statistical analysis and systematization of regional development factors that affect the activities of food enterprises. The state of development of the food industry in the regions of Ukraine is analyzed and the features of the transformation of industrial production during the war period are highlighted. Based on statistical

observations and generalization of analytical information, a grouping of regions is carried out and groups with different degrees of resistance to crisis phenomena are identified according to the levels of development of the food industry in the regions. Ways of increasing competitiveness through digital transformation of the industry are substantiated. **Scope of results.** The results of the study can be used by authorities and local governments in improving approaches to state regional policy to address issues of recovery of the territories of Ukraine and modernizing business activities.

Key words: food industry, industrial recovery, regional development, digitalization, military challenges

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни очевидною є потреба істотного оновлення стратегій соціально-економічного розвитку регіонів, які повинні мати цілі в напрямі інноваційного розвитку та подолання негативних наслідків війни. Політика відновлення України та подальшого її розвитку передбачатиме фокусування на максимальному розвитку унікальних переваг кожного регіону, що сприятиме згладжуванню територіальних, соціальних та економічних дисбалансів, які поглибилися між регіонами за час війни.

Сьогодні економічне зростання в промисловості є важливим, насамперед, для виживання та розвитку країни. Харчова промисловість – одна із небагатьох галузей переробної промисловості, що характеризується відносною стійкістю, оскільки вона забезпечує базові щоденні потреби населення в продуктах харчування, а стабільний попит як всередині країни, так і на зовнішніх ринках робить галузь менш вразливою до економічних потрясінь [1]. Також підприємства харчової промисловості відіграють важливу роль у створенні ланцюгів доданої вартості, забезпечуючи весь технологічний цикл переробки сільськогосподарської сировини, які можливо реалізувати на існуючій технологічній базі з використанням інноваційних розробок українських і зарубіжних вчених [2, 3]. Актуальність даного дослідження полягає у вивченні та виявленні ознак якісного стану розвитку харчової промисловості в регіонах у тісному взаємозв'язку із сучасними змінами та особливостями соціально-економічного розвитку країни під впливом воєнних викликів.

Матеріали і методи. Серед дослідницьких робіт з даної проблематики накопичений багатий досвід науковців та фахівців в сфері розвитку харчової промисловості, що розкривається в працях О. Бокій [4], О.Коваленко [5], Г. Калетника [6], Д. Крисанова, О. Куця [7], Ю. Лупенка, М. Сичевського [8; 9], О. Шпичака, О. Шубравської та інших. Ситуація, що склалася нині в харчовій промисловості під впливом військової агресії та з огляду на євроінтеграційні наміри України, потребує актуалізації наукових досліджень. Наукові праці з цього питання поступово з'являються, зокрема, у монографії [5] розроблено теоретичні та прикладні основи формування продовольчої політики в умовах трансформації національної економіки, обґрунтовано методи і моделі оптимізації розвитку харчової індустрії України, стану харчової індустрії у вимірах економічних змін вітчизняної економіки та кон'юнктури на світових ринках продовольства в умовах надзвичайних викликів. В низці публікацій зазначається, що крім загальноекономічних наслідків українсько-російської війни, на середовище функціонування харчової промисловості вплив мали такі чинники як: зростання цін на енергоносії, інфляція продуктів харчування, підвищення цін на корми для тварин і зміни в купівельній та споживчій поведінці населення [10]. Окремо робляться спроби оцінити вплив збройної агресії на зовнішньоекономічні показники галузі, а також проблем, пов'язаних з блокуванням морських портів, руйнуванням транспортно-логістичної інфраструктури та обмеженням пропускної здатності на сухопутних кордонах. Аналізуються відкритість економіки країни та її регіонів, регіональні особливості, зміни в товарній структурі експорту та імпорту товарів за період війни, а також рівні залежності від збуту продукції. Пропоноване дослідження є науковою спробою аналізу розвитку харчової промисловості на регіональному рівні та визначення регіональних особливостей і специфіки галузевого розвитку в умовах надзвичайних викликів.

У дослідженні застосовані методи: аналізу та синтезу – для вивчення трансформаційних процесів в галузі за період повномасштабного вторгнення та обґрунтування змін у регіональних пріоритетах розвитку галузі і уточнення спеціалізації харчових виробництв в умовах війни; статистичні методи (табличний, рядів динаміки) та метод групування – при систематизації та поєднанні індикаторів, що демонструють актуальні галузеві тренди для аналізу сучасних змін в розвитку харчової промисловості у регіонах; дедукції та індукції – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків та упорядкування об'єктивних знань щодо відповідних економічних процесів і явищ в економіці регіонів в умовах війни; абстрактно-логічний – при уточненні регіональної спеціалізації на виробництві харчових продуктів, обґрунтованої завдяки виявленим якісним особливостям харчового виробництва за період воєнних дій.

Результати та обговорення. Російське повномасштабне вторгнення в Україну повністю змінило сценарії й прогностні тренди промислового розвитку та позбавило значення не тільки закладені на період до 2027 року завдання з реалізації затверджених стратегій соціально-економічного розвитку областей України, але й можливе вдосконалення їх без актуалізації основних положень з оцінкою понесених втрат та збитків в промисловості внаслідок значних руйнувань та окупації територій. Пріоритетним завданням стає усвідомлення загальної картини змін по регіонах країни щодо розвитку галузей переробної промисловості, і, зокрема, харчової, за період повномасштабних воєнних дій.

Важливим засобом моніторингу, що дозволяє відстежувати зміни економічної ситуації в харчовій промисловості аби порівняти регіони за показниками функціонування галузі, є індикатори для аналізу змін у спеціалізації регіону за виробництвом харчової продукції. В основі бачення перспективних харчових виробництв за регіонами стає аналіз трансформаційних змін, що відбуваються в економічній та соціальній сфері, обґрунтування і розрахунки структурно-галузевих і територіальних змін, передусім, у воєнний період. Це необхідно для ясності, однозначного трактування становища харчопромислових видів діяльності та регіональних продовольчих систем. Задля правильних інтерпретацій явищ і процесів економічної діяльності доцільно застосовувати макро- і мезоекономічні виробничі показники та показники зовнішньо-економічної діяльності, що дозволяє виявити взаємозв'язок між розвитком міжнародної торгівлі та основними показниками промислового розвитку.

До показників та індикаторів, що найбільш повно демонструють галузеві тренди для аналізу сучасних змін в розвитку харчової промисловості у регіонах та уточнення спеціалізації харчових виробництв в умовах війни, слід віднести:

- *показники регіонального та субрегіонального значення* (для характеристики регіонів, що мають центри тяжіння, можливості для розвитку підприємств та робочої сили): динаміка доданої вартості; структура випуску харчової продукції в регіоні за видами промислової діяльності; кількість промислових підприємств; рівень зайнятості у промисловості регіону; відсоток в загальній структурі зайнятості за ВЕД;

- *показники зовнішньоекономічної діяльності регіону*: обсяги та структура реалізованої промислової продукції по регіонах; експорт / імпорт промислової продукції в регіоні; структура зовнішньої торгівлі за ВЕД;

- *показники для оцінки просторової інтеграції*: наявність промислових кластерів, індустріальних парків в регіоні.

На жаль, проблемою аналітичного блоку дослідження є неповнота актуальної статистики через конфіденційність, відсутність або несвоєчасність її оприлюднення.

При визначенні перспектив розвитку кожного регіону, стратегічних напрямів розвитку та формування його цільової функції з загальнодержавних позицій мають бути враховані пріоритети у розвитку окремих регіонів, що виявляються на основі

раціоналізації розміщення продуктивних сил з урахуванням воєнних викликів і виражаються, передусім, у систематичному уточненні спеціалізації регіону.

В таблиці 1 представлено розрахункові показники для характеристики регіональної спеціалізації областей України на виробництві харчової продукції. Основою характеристики регіональної спеціалізації є високий рівень концентрації та висока питома вага виробництва певного виду харчової продукції у регіоні, частка зайнятих за певним ВЕД в переробній промисловості регіону, а також частка доданої вартості виробництв харчової промисловості в загальній структурі доданої вартості виробництв переробної галузі.

Таблиця 1

Показники рівня концентрації для характеристики регіональної спеціалізації на виробництві харчової продукції

Області	Частка випуску харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в структурі обсягів виробництва продукції переробної промисловості регіону, %			Частка зайнятих у харчовій промисловості регіону в загальній кількості зайнятих у переробній промисловості регіону, %			Частка доданої вартості підприємств харчової промисловості в структурі доданої вартості підприємств переробної промисловості регіону, %		
	2021	2023	Відхилення «+»/«-» в.п.	2021	2023	Відхилення «+»/«-» в.п.	2021	2023	Відхилення «+»/«-» в.п.
Україна- усього	30,3	38,3	+8	23,6	26,5	+2,9	25,6	33,1	+7,5
Вінницька	64,0	71,4	+7,4	48,3	52,6	+4,3	54,1	61	+6,9
Волинська	26,5	30,2	+3,7	22,2	23,7	+1,5	13,3	14,4	+1,1
Дніпропетровська	15,2	24,8	+9,6	19,7	22,6	+2,9	9,8	28,4	+18,6
Донецька	3,4	к/с	...	12,5	к/с	...	3,2	к/с	...
Житомирська	33,1	29,8	-3,3	24,6	27,7	+3,1	19,5	18,5	-1
Закарпатська	9,6	11,4	+1,8	6,5	6,6	+0,1	4,7	6,6	+1,9
Запорізька	9,8	11,6	+1,8	9,2	6,4	-2,8	7,1	19,6	+12,5
Івано-Франківська	6,2	14,0	+7,8	17,4	18,2	+0,8	3,8	11,7	+7,9
Київська	28,8	35,8	+7,0	32,0	33,9	+1,9	26	32,6	+6,6
Кіровоградська	71,4	78,8	+7,4	45,9	51,8	+5,9	58,4	72,7	+14,3
Луганська	к/с	к/с	...	к/с	к/с	...	к/с	к/с	...
Львівська	39,3	45,0	+5,7	22,6	25,2	+2,6	32,8	37,0	+4,2
Миколаївська	47,6	67,7	+20,1	27,9	37,5	+9,6	34,4	52,4	+18
Одеська	35,6	48,3	+12,7	28,3	34,2	+5,9	37,7	39,2	+1,5
Полтавська	33,7	61,0	+27,3	34,0	38,9	+4,9	27,7	59,4	+31,7
Рівненська	26,5	31,6	+5,1	25,9	29,3	+3,4	20,3	16,8	-3,5
Сумська	36,7	33,7	-3,0	13,4	15,9	+2,5	31,7	26,2	-5,5
Тернопільська	33,5	41,3	+7,8	29,1	34,1	+5,0	25,1	34,1	+9
Харківська	35,8	30,8	-5,0	24,6	25,3	+0,7	30,0	19,2	-10,8
Херсонська	60,4	к/с	...	37,9	к/с	...	61,8	к/с	...
Хмельницька	26,4	30,9	+4,5	25,4	25,9	+0,4	26,2	26,3	+0,1
Черкаська	66,4	64,1	-2,3	38,4	43,0	+4,6	29,3	45,2	+15,9
Чернівецька	28,9	34,3	+5,4	24,4	27,6	+3,2	24,5	29,4	+4,9
Чернігівська	к/с	51,3	...	к/с	31,0	...	к/с	33,5	...
м. Київ	53,9	41,5	-12,4	23,9	21,5	-2,4	45,3	34,1	-11,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua>

Групування регіонів України за часткою виробництва харчової продукції в структурі обсягів виробництва продукції переробної промисловості виявило, що значна частина регіонів збільшили протягом 2021–2023 рр. свої частки у випуску харчової продукції, водночас серед тих, хто поніс структурних втрат як області, що вирізнялись здебільшого

харчопромисловою спеціалізацією регіону (Черкаська, м. Київ), так і традиційно більш диверсифіковані в індустріальному напрямі регіони (Харківська, Житомирська, Сумська області).

Групування регіонів України за часткою зайнятих в харчовій промисловості в структурі зайнятих на виробництвах переробної промисловості виявило, що значних деформацій за період воєнного стану в регіональній структурі зайнятих не відбулось, деякі регіони збільшували не тільки частку, але й абсолютні значення кількості зайнятих у харчовому виробництві протягом зазначеного періоду (Волинська, Черкаська, Львівська, Рівненська області). Проте спостерігалось суттєве зменшення кількості зайнятих в харчовому виробництві в областях з великим штатом працівників галузі, (подекуди кратно – Харківська, Херсонська, Дніпропетровська області), що також призвело в деяких крупних промислових регіонах (Запорізька область, м. Київ) і до зниження частки зайнятих в харчопромі в структурі зайнятих в переробній промисловості.

Групування регіонів України за часткою доданої вартості виробництва, що сформована на підприємствах харчової промисловості, в структурі переробної промисловості, виявило суттєві розшарування. Частина регіонів, що формували велику частку доданої вартості виробництва (Вінницька, Кіровоградська області) майже не зазнали змін за цим показником, в той час як Дніпропетровська та Запорізька області кратно збільшили свої долі за доданою вартістю виробництва. Водночас, Сумська, Харківська, Рівненська області та м. Київ не забезпечили збільшення доданої вартості виробництва харчової продукції у 2023 р. порівняно з 2021р.

За часткою виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в переробній промисловості регіону, що визначена за випуском харчової продукції, кількістю зайнятих в галузі, доданою вартістю виробництва, створеною на підприємствах харчової промисловості станом на період 2021–2023 рр., можна виділити 3 групи регіонів (табл. 2).

Проведений аналіз показує, що області, які ми віднесли до регіонів з високим рівнем розвитку харчової промисловості, виявляють стійку тенденцію до збільшення своєї частки за всіма трьома показниками в аналізованому періоді, незважаючи на вплив війни. Це – Вінницька та Кіровоградська області. До областей, що виявляють низький потенціал розвитку харчового виробництва, що визначено на основі проведеного групування за всіма показниками, можна віднести Закарпатську, Запорізьку, Івано-Франківську та Донецьку області. Всі інші області є регіонами з помірним рівнем розвитку харчового виробництва, водночас, спостерігаємо непоодинокі приклади, коли окремі регіони за значеннями показників в довоєнний період чи вже в воєнний час однозначно не можна віднести до певної групи. Зокрема, це стосується Дніпропетровської, Волинської, Миколаївської, Полтавської, Черкаської областей тощо.

Розглянемо детальніше трансформаційні зміни в харчовій промисловості, що склались в окремих регіонах, які, що віднесені до груп з високим рівнем розвитку харчової промисловості (Вінницька, Кіровоградська області) та з помірним рівнем (Київська область, м. Київ).

Вінницька область. Переробна промисловість є основою всієї промисловості регіону. Її частка у структурі промисловості регіону у 2023 році склала 87,6%. У структурі переробної промисловості серед галузей промислового виробництва у 2023 р. провідне місце з великим відривом займає виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (71,4%), у 2021 році частка харчової галузі в структурі переробної промисловості складала 64%. Це свідчить про те, що незважаючи на війну, харчова промисловість Вінницької області залишається однією з найоптимістичніших галузей в регіоні. (табл. 3).

**Групування областей України
за показниками регіональної спеціалізації харчового виробництва**

Групи	Регіони та частка випуску харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів в структурі переробної промисловості (%)	Регіони та частка зайнятих у виробництві харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів в структурі зайнятих переробної промисловості (%)	Регіони та частка доданої вартості виробництва (ДВВ) харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів в структурі ДВВ переробної промисловості (%)
I група (регіони з високим рівнем розвитку)	Вінницька (64–71,4%), Кіровоградська (71,4–78,8%), Миколаївська (47,6–67,7%), Черкаська (66,4–64,1%), м. Київ (53,9–41,5%)	Вінницька (48,3–52,6%), Кіровоградська (45,9–51,8%)	Вінницька (54,1–61%), Кіровоградська (58,4–72,7%), Миколаївська (34,4–52,4%), Полтавська (27,7–59,4%),
II група (регіони з помірним рівнем розвитку)	Волинська (26,5–30,2%), Дніпропетровська (15,2–24,8%), Київська (28,8–35,8%), Рівненська (26,5–31,6%), Хмельницька (26,4–30,9), Чернівецька (28,9–34,3%)	Волинська (22,2–23,7%), Житомирська (24,6–27,7%), Київська (32,0–33,9%), Львівська (22,6–25,2%), Рівненська (25,9–29,3%), Харківська (24,6–25,3%), Хмельницька (25,4–25,9%)	Дніпропетровська (9,8–28,4), Миколаївська (34,4–52,4%), Полтавська (27,7–59,4%), Хмельницька (26,2–26,3%), Київ (45,3–34,1%), Черкаська (29,3–45,2%)
III група (регіони з низьким рівнем розвитку)	Донецька (3%), Закарпатська (9,6–11,4%), Запорізька (9,8–11,6%), Івано-Франківська (6,2–14%)	Закарпатська (6,5–6,6%), Запорізька (9,2–6,4%), Донецька (12,5%), Івано-Франківська (17,4–18,2%), Сумська (13,4–15,9%)	Донецька (3,2), Закарпатська (4,7–6,6%), Запорізька (7,1–19,6%), Івано-Франківська (3,8–11,7%), Волинська (13,3–14,4%), Дніпропетровська (9,8–28,4), Житомирська (19,5–18,5%)

Джерело: складено авторами на основі даних табл. 1.

Таблиця 3

Динаміка та структура випуску харчових продуктів у Вінницькій області, млн грн /%

Показники	2021	2022	2023	2023 в% до 2021
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, 10+11+12	51141,6/100	66007,2/100	81707,2/100	159,7
Виробництво м'яса, 10.11	1275,1/2,5	1801,9/2,7	2586,7/3,1	> у 2 рази
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків, 10.2	84,9/0,16	210,5/0,3	150,8/0,18	177,6
Перероблення та консервування фруктів і овочів, 10.3	3476,2/6,8	3665,5/5,5	5122,6/6,2	147,3
Виробництво олії та тваринних жирів, 10.4	5054,5/9,9	7203,3/10,9	7146,2/8,7	141,4
Виробництво молочних продуктів, 10.5	9156,9/17,9	10487,3/15,9	11233,3/13,7	122,7
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів, 10.6	2390,7/4,7	2213,5/3,3	2298,2/2,8	96,1
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів, 10.7	594,6/1,1	889,9/1,3	1396,6/1,7	> у 2,3 рази

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України.
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

Цю галузь представляють 92 активних підприємства та 137 ФОП. Підприємства галузі навіть у обвальному 2022 році згенерували сукупний чистий дохід 22,6 млрд грн, а ФОП - дохід 313,6 млн грн. Сумарна зайнятість у галузі сягнула майже 7 тис. осіб. Найбільшим сегментом у галузі харчової промисловості є виробництво олії та тваринних жирів (понад 7 млрд грн чистого доходу у 2023 р.), чому сприяє розміщення у громаді низки потужних підприємств цього профілю. Виробництво молочних продуктів та

перероблення та консервування фруктів і овочів також генерують значний дохід – понад 11,2 та 5,1 млрд грн у 2023 р. відповідно, виробництво інших харчових продуктів (какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів) – 2,3 млрд грн. Харчова галузь регіону продемонструвала найбільше зростання експорту у 2023 році відносно 2021 року – на 40%. Це відбулося завдяки суттєвому зростанню експорту жирів та олії тваринного або рослинного походження в 2,6 рази та цукру і кондитерських виробів з цукру в 10,7 разів, які є традиційними напрямками товарної спеціалізації області.

Кіровоградська область. Найбільшу та частку у структурі промисловості регіону займає переробна промисловість – у 2023 році склала 82,9%. Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів домінує серед галузей переробної промисловості, воно є визначальним у її структурі з показником у 78,8%. (табл. 4). Порівняно з 2021 роком (71,4%) частка харчової галузі навіть зросла. Це свідчить про те, що незважаючи на війну, харчова промисловість втримала свої позиції в регіоні та наростила промисловий потенціал.

Таблиця 4

Динаміка та структура випуску харчових продуктів у Кіровоградській області,

млн грн /%

Показники	2021	2022	2023	2023 в% до 2021
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, 10+11+12	25247,2/100	28413,1/100	32802,3/100	130
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів, 10.1	1857,3/7,3	2104,8/7,4	2460,4/7,5	132,5
Виробництво олії та тваринних жирів, 10.4	18775,5/74,3	21270,7/74,8	24606,4/75	131,0
Виробництво молочних продуктів, 10.5	992,1/3,9	953,6/3,3	к/с-	-
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів, 10.6	806,2/3,2	590,4/2,1	631,5/1,9	78,3
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів, 10.7	614,0/2,4	722,2/2,5	596,1/1,8	97,1
Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів, 10.82	728,1/2,9	944,3/3,3	1401,6/4,3	192,5
Виробництво готових кормів для тварин, 10.9	121,7/0,5	96,4/0,3	107,8/0,3	88,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України.
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

Підприємства харчової промисловості є суттєвими експортерами в регіоні: на тлі загального падіння експорту обсяг експорту харчовими продуктами у 2023 році відносно 2021 року зріс на 7,3% і склав 501,9 млн дол. США (порівняно з 467,7 млн дол. США у 2021 р.).

Київська область. Частка випуску харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в структурі виробництва продукції переробної промисловості регіону становила у 2023 р. 35,8%, що на 7 в.п. більше ніж у 2021 р. (28,8%). Зросла і частка зайнятих у харчовій промисловості в загальній кількості зайнятих у переробній промисловості регіону, нині це майже 34%, хоча в абсолютних значеннях кількість зайнятих в промисловості працівників зменшилась майже на 3 тис. осіб за період війни. Основні галузі, які забезпечували економічну стійкість і розвиток регіону, включають такі виробництва харчової продукції: переробка сільськогосподарської продукції, виробництво борошна, перероблення овочів та фруктів, виробництво молочної продукції, м'ясопродуктів; виробництво цукру, хліба та хлібобулочних виробів (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка та структура випуску харчових продуктів у Київській області, млн грн /%

Показники	2021	2022	2023	2023 в% до 2021
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, 10+11+12	41991,0/100	47742,8/100	66336,3/100	158
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів, 10.1	6260,4/14,9	8761,9 /18,3	11938,9/18,0	190,7
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків, 10.2	2225,5/5,3	к/с	5753,6/8,7	>у 2,5 раза
Перероблення та консервування фруктів і овочів, 10.3	1616,7/3,8	1375,3/2,9	3021,3/4,5	187
Виробництво олії та тваринних жирів, 10.4	905,2/2,1	к/с	858,8/1,3	95
Виробництво молочних продуктів, 10.5	4425,1/10,5	4804,4 /10,0	7412,7/11,1	167,5
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів, 10.6	2297,9/5,4	3152,2/6,6	4157,7/6,2	181
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів, 10.7	4887,3/11,6	5083,5/10,6	6419,0/9,7	131
Виробництво цукру, 10.81	2220,1/5,3	к/с	1251,4/1,9	56
Виробництво дитячого харчування та дієтичних харчових продуктів, 10.86	195,4/0,5	140,6/0,3	173,1/0,3	88

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України.

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

У товарній структурі експорту області у 2023 р. порівняно з 2021 р. по готовим харчовим продуктам відбулося зменшення на 7%, натомість експорт олій зріс на 2,5%. Зокрема, найбільші втрати по експорту понесли такі товарні позиції: цукор та кондитерські вироби з цукру, какао та продукти з нього, тютюнові вироби, алкогольні та безалкогольні вироби. І нема жодної товарної групи, яка б у 2023 р. збільшила імпорт цієї продукції порівняно з передвоєнним 2021 р.

Відродженню промисловості, нарощуванню виробництва інноваційної продукції та підвищенню конкурентоспроможності регіону сприяють ініціативи щодо утворення інтегрованих структур, індустріальних парків, кластерів та інших об'єднань підприємств різноманітних видів економічної діяльності. Тільки протягом 2022–2024 рр. на Київщині розширено мережу індустріальних парків за рахунок реєстрації таких структур, що, серед інших видів діяльності, спеціалізуються і на виробництві харчових продуктів: «Грін Індастріал Парк» (Вишгородський район), «Універсал Індастрі» (Білоцерківський район). У Фастівському районі має з'явитися новий індустріальний парк – «Л-Таун парк», де будуть зосереджені компанії, що спеціалізуються на виробництві агропромислової продукції та машинобудуванні.

Київ. Харчова промисловість належить до галузей спеціалізації міського господарського комплексу в сфері товарного виробництва. За 2023 рік обсяги виробництва харчових продуктів зросли більше, ніж у 1,25 рази і становили близько 191,6 млрд. грн., а частка Києва в загальному обсязі продукції галузі складає майже 21,7%.

Скорочення чисельності промислово-виробничого персоналу, зайнятого на промислових підприємствах Києва, майже не торкнулось підприємств харчової промисловості. Якщо у 2021 р. на них працювало 38 тис. чоловік, то у 2023 р. кількість промислово-виробничого персоналу на харчових підприємствах Києва становить 31,87 тис. осіб відповідно. Тобто скорочення склало тільки 17% від загальної чисельності працюючих, що в умовах міграції, мобілізації порівняно небагато.

Серед підприємств харчової промисловості лідерами зростання були виробники борошномельно-круп'яної продукції, крохмалів та крохмальних продуктів, а також виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів. (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка та структура випуску харчових продуктів у Києві, млрд грн /%

Види економічної діяльності	2021	2022	2023	2023 в% до 2021
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	218,08 / 100	153,12 / 100	191,66 / 100	87,9
виробництво харчових продуктів	197,88 / 90,7	132,09 / 86,3	162,62 / 84,8	82,2
виробництво м'яса та м'ясних продуктів	3,21 / 1,5	2,35 / 1,5	2,82 / 1,5	87,9
перероблення та консервування фруктів і овочів	4,06 / 1,9	4,4 / 2,9	4,13 / 2,2	101,7
виробництво олії та тваринних жирів	127,93 / 58,7	70,57 / 46,1	82,51 / 43,0	64,5
виробництво молочних продуктів	11,53 / 5,3	9,15 / 6,0	9,92 / 5,2	86,0
виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів	16,15 / 7,4	9,59 / 6,3	12,33 / 6,4	76,3
виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	7,32 / 3,4	9,15 / 6,0	10,77 / 5,6	147,1
виробництво інших харчових продуктів	к/с	25,35 / 16,6	38,78 / 20,2	-
виробництво готових кормів для тварин	1,69 / 0,8	0,9 / 0,6	1,13 / 0,6	66,9
виробництво пива	к/с	к/с	13,88 / 7,2	-
виробництво безалкогольних напоїв; виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки	0,26 / 0,1	1,85 / 1,2	2,29 / 1,2	880,8

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Києві.

<http://www.kyiv.ukrstat.gov.ua/>

В рамках оновлення регіональних стратегій, багато областей, особливо на заході України, вибрали одним із галузевих пріоритетів розвитку харчову промисловість. Відродженню промисловості, нарощуванню виробництва харчової продукції та підвищенню конкурентоспроможності регіонів сприятимуть ініціативи щодо утворення інтегрованих структур для виробництва харчових продуктів, створення індустріальних парків, кластерів та інших об'єднань підприємств різноманітних видів економічної діяльності. В Україні вже є приклади створення декількох регіональних кластерів (наприклад, Житомирський харчовий кластер «ПОЛІФУД») і восьми індустріальних парків зі спеціалізацією в харчовій промисловості. Ці індустріальні парки розташовані в Житомирській, Волинській, Львівській, Хмельницькій, Івано-Франківській, Черновецькій областях. В Сумській області індустріальний парк «Тростянець» спеціалізується на харчовій промисловості, де пріоритетними галузями стали підприємства з виробництва цукру, переробки молока, виробництва борошномельної продукції та переробки курячих яєць. Також харчова промисловість є ключовим напрямком індустріального парку «Суми». Стійкість галузі додають і мережеві структури типу Українська Харчова Асоціація (U-Food). Їх важливо розвивати, щоб залучати інвестиції, створювати нові робочі місця, зменшити залежність від імпорتنих ресурсів та збільшити ступінь переробки.

Загалом, за 2022–2023 рр. основними інвесторами в корпоративному сегменті виступили компанії та бренди, що вже мають виробничі потужності на території України, а саме: Carlsberg, Nestle, Phillip Morris. Зокрема, Nestlé у 2025 році планує інвестувати 8 млрд грн у свою комерційну діяльність в Україні. Це стосується просування своїх товарів у торговельних мережах, а також 1,5 млрд грн у модернізацію своїх трьох заводів [11]. Існують затримки із запуском нового заводу на Волині (с. Смолигів) через постійні повітряні небезпеки, брак будівельників і робочої сили, але все ж планується запустити завод у березні 2025 року. Частина провідної данської пивоварної групи – Carlsberg Ukraine [12] на початку повномасштабної війни призупинила діяльність своїх

підприємств, але згодом відновила роботу потужностей у Києві, Львові та Запоріжжі. В компанії заявили, що інвестували 1,5 млрд грн у відкриття нової виробничої лінії на Київському пивоварному заводі, яка дасть змогу збільшити на 80% випуск продукції в банках.

Від початку повномасштабної війни змінились інноваційні пріоритети, зокрема в розвитку технологій: 70% опитаних підприємців харчової промисловості відмітили підвищення ролі цифрової трансформації [13]. Більшість (90%) запровадила ініціативи, спрямовані на оптимізацію та економію ресурсів, однак лише третина використовує передові технології для прийняття рішень та інновацій, а 40% застосовують їх для вирішення логістичних задач. Попри все, у 20% харчових компаній відмітили, що війна не вплинула на заплановані технологічні впровадження. Результати дослідження Forbes Ukraine процесів цифровізації свідчать про значний індекс діджиталізації харчової промисловості (55%), що перевищує загальнопромисловий рівень. За останні 2 роки переважна більшість підприємств впровадила електронне управління продажами, 90% опитаних заснувала ІТ департаменти та 80% діджиталізувала основну операційну діяльність, управління ланцюгом постачання, фінанси, 70% – маркетинг, 60% – управління персоналом. До того ж промислові компанії займаються розробкою власних цифрових технологій, зокрема в фінансових операціях. Деякі, зокрема в МХП, запроваджують закордонні ERP-системи з уніфікацією бізнес-процесів, фінансів, виробництва, логістики, продажів. А компанії із значними автомобільними перевезеннями на експорт запровадили застосунки для електронної черги водіїв. Протягом останніх років обсяг інвестицій у розвиток цифрових технологій склав до 10% від загального обсягу. Головними бар'єрами виступають: збільшення витрат, зміни настроїв клієнтів, їх відтік, невизначеності, пов'язані з тривалістю війни.

Висновки. Аналіз стану розвитку харчової промисловості в регіонах України з метою виокремлення особливостей трансформації галузі в період війни був проведений в регіонах, що належать до певних груп регіонів, утворених на основі регіональних статистичних спостережень та узагальнення систематизованої аналітичної інформації. Аналіз виявив диспропорційність їх розвитку, що поглибилась протягом періоду війни і викликана: різними втратами в галузево-регіональному розрізі промислового потенціалу; змінами тенденцій експорту-імпорту як в частині обсягів, так і в частині товарної номенклатури; недостатністю підтримки процесів впровадження в регіонах передових інноваційних форм просторової організації промислового виробництва.

Залучення бізнесу, створення індустріальних парків, розвиток логістичних центрів, інвестиції в сучасні кластери можуть дати поштовх для економічного розвитку регіонів. Впровадження інновацій в галузях харчової промисловості сприятиме підвищенню рівня продуктивності праці та доданої вартості, структурному оновленню регіональної економіки, збільшенню наукоємних галузей у структурі виробництва та експорту, підвищенню якості продукції, і, як наслідок – в насиченні внутрішнього ринку вітчизняною харчовою продукцією та в розширенні ринків збуту.

Бібліографія

1. Шостак Л., Бегун С., Ульяницький А. (2024). Аналіз ринку харчової промисловості у воєнний період. Економіка та суспільство, (63). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-96>.
2. Тесля Д. В. Факторний аналіз споживчого потенціалу регіонального ринку продукції харчової промисловості Львівської області. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2018. Вип. 6 (134). С. 81–84. <https://ird.gov.ua/sep/doi/sep2018.06.084u>.
3. Ципліцька О., Сичевський М., Дейнеко Л., Кушніренко О. Глибока переробка сільсько-господарської рослинної сировини як чинник стійкості продовольчої системи. Вісник аграрної науки. 2024. №5. С. 70–82. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202405-08>.
4. Бокій О. В. Чинники впливу на формування якості харчової продукції. Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 17–24. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-4>.

5. Розвиток харчової індустрії України в умовах надзвичайних викликів: вектори, потенціал та перспективи: Колективна монографія. За заг. ред. О. В. Коваленко [Автори: Коваленко О. В., Бокій О. В., Ященко Л. О., Лисенко Г. П.]. Інститут продовольчих ресурсів НААН. Київ : Вид. "Деоніс плюс", 2024. 328 с. ISBN 978-617-7836-24-6.

6. Калетник Г. М., Коваленко О. В., Брояка А. А. Сучасні тенденції розвитку харчової промисловості та її місце в економіці держави. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 8. С. 7–26. https://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_8_3.

7. Кущ О. І., Бокій О. В. Механізми регулювання розвитку харчової промисловості. Продовольчі ресурси. 2020. 8 (15). 253–267. <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-15-26>.

8. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. К.: Аграр. наука. 2019. 388 с. ISBN 978-966-540-459-0.

9. Сичевський М., Коваленко О., Кущ О. Механізми забезпечення реалізації стратегічного потенціалу продовольчих систем. Продовольчі ресурси. 2020. 8 (14). 7–19. <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-01>.

10. Тенденції харчової індустрії у 2023 році. Viravix Engineering. Дата звернення: 18.02.2025. <https://viravix.com/ua/blog/tendencziivi-harchovovi-industriivi-u-2023-roczii/>.

11. Nestle готується до відкриття нової фабрики на Волині та вже наймає персонал. Латифундист. 16 серпня 2024 р. latifundist.com/novosti/65327-nestl-planuye-vidkrittya-novoyi-fabriki-na-volini-ta-vzhe-najmae-personal.

12. Шевчук А. Як світові промислові гіганти розвивають виробництво в Україні під час війни. Gmk Center. 12 липня 2023 року. Дата звернення: 23.02.2025 <https://gmk.center/ua/posts/yak-svitovi-promislovi-giganti-rozvivaiut-virobnictvo-v-ukraini-did-chas-viini/>.

13. Чемпіони диджиталізації. 2024. KPMG. Дата звернення: 28.02.2025. <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2025/01/chempiony-didzhytalizatsiyi-2024.html>.

References

1. Shostak, L., Behun, S., Ulianytskyi, A. (2024). Analiz rynku kharchovoi promyslovosti u voiennyi period [Analysis of the food industry market during the war]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], (63). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-96> [in Ukrainian].

2. Teslia, D. V. (2018). Faktorni analiz spozhyvchoho potentsialu rehionalnoho rynku produktsii kharchovoi promyslovosti Lvivskoi oblasti. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy: zb. nauk. pr.* [Factor analysis of the consumer potential of the regional market of food industry products in Lviv region. Socio-economic problems of the modern period of Ukraine: collection of scientific works]. Vol. 6 (134). P. 81–84. https://ird.gov.ua/sep/doi/sep2018.06.084_u. [in Ukrainian].

3. Tsyplitska, O., Sychevskiy, M., Deineko, L., & Kushnirenko, O. (2024). Hlyboka pererobka silskohospodarskoi roslynnoi syrovyny yak chynnyk stiikosti prodovolchoi systemy. [Deep processing of agricultural plant raw materials as a factor in the sustainability of the food system]. *Visnyk ahrarnoi nauky* [Bulletin of Agricultural Science]. № 5, 70–82. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202405-08> [in Ukrainian].

4. Bokii, O. (2019). Chynnyky vplyvu na formuvannia yakosti kharchovoi produktsii. [Factors influencing the formation of the quality of food products]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I.Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia* [Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Economics and Management]. 2019. T. 30 (69). № 4. P. 17–24. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-4>. [in Ukrainian].

5. Rozvytok kharchovoi industrii Ukrainy v umovakh nadzvychainykh vyklykiv: vektory, potentsial ta perspektyvy: Kolektyvna monohrafiia. Za zah. red. O. V. Kovalenko [Avtory: Kovalenko O. V., Bokii O. V., Yashchenko L. O., Lysenko H. P.] [Development of the food industry of Ukraine in conditions of extraordinary challenges: vectors, potential and prospects: Collective monograph. Edited by O. V. Kovalenko [Authors: Kovalenko O. V., Bokii O. V., Yashchenko L. O., Lysenko G. P.]. Instytut prodovolchyykh resursiv NAAN [Institute of Food Resources of the NAAS]. Kyiv : Vyd. "Deonis plus", 2024. 328 s. ISBN 978-617-7836-24-6 [in Ukrainian].

6. Kaletnyk, H. M., Kovalenko, O. V., & Broiaka, A. A. (2017). Suchasni tendentsii rozvytku kharchovoi promyslovosti ta yii mistse v ekonomitsi derzhavy [Modern trends in the development of the food industry and its place in the state economy]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* [Economics. Finance. Management: current issues of science and practice]. № 8, 7–26. https://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_8_3 [in Ukrainian].

7. Kuts, O. I., Bokii, O. V. (2020). Mekhanizmy rehuliuвання rozvytku kharchovoi promyslovosti [Mechanisms for regulating the development of the food industry]. *Prodovolchi resursy* [Food resources], 8 (15), 253–267. <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-15-26> [in Ukrainian].

8. Sychevskiy, M. P. (2019). Kharchova promyslovist yak osnova prodovolchoi bezpeky ta rozvytku derzhavy [The food industry as the basis of food security and development of the state]. K.: Ahrar. Nauka [Agrarian science]. 388 p. ISBN 978-966-540-459-0 [in Ukrainian].

9. Sychevskiy, M., Kovalenko, O., Kuts, O. (2020). Mekhanizmy zabezpechennia realizatsii stratehichnoho potentsialu prodovolchyykh system [Mechanisms for ensuring the realization of the

strategic potential of food svstems]. *Prodovolchi resursy* [Food resources], 8 (14), 7–19. <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-01> [in Ukrainian].

10. *Tendentsii kharchovoi industrii u 2023 rotsi*. [Food Industry Trends in 2023]. Viravix Engineering. Last accessed: 18.02.2025. <https://viravix.com/ua/blog/tendencziyi-harchovoyi-industriyi-u-2023-roczii/> [in Ukrainian].

11. Nestle hotuietsia do vidkryttia novoi fabryky na Volyni ta vzhe naimaie personal. [Nestle is preparing to open a new factory in Volyn and is already hiring staff]. *Latyfundyst* [Landowner]. (2024, August 16). <https://latifundist.com/novosti/65327-nestl-planuye-vidkryttia-novoyi-fabriki-na-volini-ta-vzhe-najmaye-personal> [in Ukrainian].

12. Shevchuk, A. (2023, July 12) *Yak svitovi promyslovi hihanty rozvyvaiut vyrobnytstvo v Ukraini pid chas viiny*. [How world industrial giants develop production in Ukraine during the war]. GMK Center [GMK Center]. Last accessed: 23.02.2025. <https://gmk.center/ua/posts/yak-svitovi-promislovi-giganti-rozvivajut-virobnictvo-v-ukraini-pid-chas-vijni/> [in Ukrainian].

13. *Chempiony dydzhytalizatsii 2024* [Champions of Digitalization 2024]. KPMG. Last accessed: 28.02.2025. <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2025/01/chempiony-didzhytalizatsiyi-2024.html> [in Ukrainian].